

ВІДГУК

офіційного опонента Сиротенка Анатолія Миколайовича про дисертацію Штурми Марти Вікторівни «Безпековий вимір зовнішньої політики Королівства Данія», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

1. Актуальність обраної теми

Зростання взаємозалежності міжнародних акторів, каталізоване бурхливим розвитком інформаційних технологій, змушує до комплексного переосмислення багатьох аспектів світового розвитку, зокрема питань міжнародної й національної безпеки. За відносно короткий з історичного погляду проміжок часу відбулося повторне залучення проблематики військової сили до безпекових уявлень міжнародних акторів, чого, з огляду на завершення холодної війни й постульований Дж. Наєм концепт «м'якої сили», годі було сподіватися в сучасному глобалізованому світі. Тим не менше, динаміка міжнародних відносин від початку 1990-х років, насамперед, з огляду на непоодинокі конфлікти чи прояви збройного насилля та погрози силою у різних регіонах світу, виразно засвідчила, що військова компонента стосунків між державами зберігає своє важливе, а в окремих випадках навіть пріоритетне значення. Окрім того, традиційне для теорії та практики питання могутності задля безпеки, виражене відомою формулою «балансу сил», набуло ширшого розуміння й пов'язується сьогодні з істотним комплексом заходів, з допомогою яких міжнародні актори, насамперед, держави, опрацьовують актуальні й потенційні виклики та загрози для власної безпеки.

Окрім потреби у розробці цілісних безпекових стратегій прикладного характеру, важливе значення зберігає також питання «помітності» держави в сучасних міжнародних відносинах, яке теоретики реалізму часто визначають у категоріях «статусу». При операціоналізації проблематики статусу, традиційні

Загальна канцелярія
ЛНУ імені Івана Франка
Вхідний № 562
с. 07. 05. 2021

підходи з міжнародних відносин пов'язують його, переважно, з властивостями могутніх державних акторів, а зміни у статусі – із здатністю останніх до інноваційного розвитку, забезпечення й збереження власних конкурентних переваг у міжнародному середовищі. Водночас, спостерігається виразний брак уваги до питань статусу «малих держав», а також до можливостей його зміни шляхом використання інституціоналізованих рамок міжнародного співробітництва. Зокрема, у випадку міжнародних інституцій прихильники теорії реалізму обмежуються простим визнанням сприятливого впливу кооперативних форм міждержавних взаємодій на покращення статусу державних акторів, особливо тоді, коли таку співпрацю ініційовано могутніми учасниками міжнародних відносин. Як правило, йдеться про підтвердження статусу наддержав, чи зміцнення регіональних потуг, здатних вибудувати такі форми кооперативних зв'язків, які найкраще забезпечують їхні національні інтереси. Натомість ліберальні теоретики, посиляючись на теорію взаємозалежності, відзначають спроможність «малих держав» здійснювати вплив у міжнародних відносинах шляхом участі в міжнародних організаціях, однак, загалом не демонструють зацікавлення до розгляду їхнього статусу, як такого.

Сучасні наукові підходи, що беруть до уваги не лише матеріальні аспекти міжнародних відносин, зокрема, проблематику могутності, а й широкий спектр нематеріальних чинників, забезпечують більш цілісне пояснення міжнародних процесів та явищ, ніж традиційні чи позитивістські експланативні програми. Саме в контексті актуального постпозитивістського дискурсу в теорії міжнародних відносин питання статусу «малих держав» набуває самостійного звучання через врахування множини змінних, важливих для зовнішньої політики та політики безпеки, серед яких: диференційовані складові могутності матеріального та нематеріального характеру, національна ідентичність, ступінь інституційного залучення тощо. Водночас, такі підходи пропонують достатній епістемологічний потенціал для дослідження проблематики безпеки, сучасна багатоукладність якої неминуче вказує на потребу збалансованого опрацювання великої кількості гетерогенних змінних та взаємопов'язаних питань.

Таким чином, вибір теми наукового дослідження «Безпековий вимір зовнішньої політики Королівства Данія» можна окреслити, як вдалий. Поза сумнівом, такі комплексні наукові розробки, зосереджені на взаємопов'язаних теоретичних і прикладних проблемах міжнародних відносин, є вагомим внеском в українську політичну науку й практику. Адже питання зовнішньої політики Данії є досі маловивченим в Україні, зокрема, в площині реалізації данських безпекових імперативів у міжнародному середовищі. Дослідження вартісного досвіду Данії у безпековій сфері є важливим кроком у напрямі до розвитку належного теоретичного обґрунтування перспективних шляхів з вдосконалення сучасної політики безпеки України, що набуває неперехідного значення в умовах євроінтеграції й поглиблення взаємодії нашої держави з НАТО.

Дисертація виконана в рамках комплексної наукової теми кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка – «Євроатлантичний регіон у сучасній світовій політиці» (номер державної реєстрації 0118U000627), складовою розробки якої є дослідження діяльності державних акторів, зокрема, Королівства Данія, у сфері гарантування безпеки регіонального й глобального розвитку.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації

Належний рівень обґрунтування нового цілісного бачення змісту, принципів та характеру реалізації безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія з урахуванням регіональних та глобальних трендів розвитку міжнародного середовища, досягнуто завдяки використанню відповідного теоретико-методологічного інструментарію сучасної політичної науки й теорії міжнародних відносин.

Структура роботи, що складається зі вступу, чотирьох розділів, у яких послідовно розкриваються теоретико-методологічні засади дослідження безпекової складової зовнішньої політики Королівства Данія (С. 28–73),

вивчається розвиток його блокової політики (С. 74–119), висвітлюються регіональні аспекти данської безпекової політики (С. 120–178), а також з'ясовується динаміка безпекової політики Королівства Данія у сучасних міжнародних відносинах (С. 179–211) є науково коректною й відповідає заявленій темі. Усі розділи роботи є добре опрацьованими. Загальна логіка розгляду матеріалу забезпечує необхідну стадійність для комплексного вивчення порушеної у дисертації наукової проблеми. Висновки як до окремих розділів, так і до роботи в цілому є належно обґрунтованими. Вони містять важливі елементи наукової новизни (С. 23–25).

Огляд джерельної й теоретико-методологічної бази роботи не викликає істотних зауважень, позаяк дисертантка охопила великий обсяг наукової літератури. На увагу заслуговує, насамперед, залучення у вітчизняний науковий обіг значної кількості зарубіжних джерел як англійською, так і данською мовами. М. В. Штурма узагальнює й критично розвиває основні складові науково-теоретичних здобутків політичної науки щодо предмета вивчення (С. 28–32), забезпечуючи, таким чином, комплексність підходу до розв'язання наукової проблеми дисертаційного дослідження.

У першому розділі роботи шляхом критичного аналізу відомих напрацювань зарубіжних політологів та теоретиків-міжнародників, М. В. Штурма аргументовано підтверджує актуальність обраної теми для наукового пізнання. Розгляд стану вивчення порушеної у рамках дисертаційної роботи наукової проблеми є, на нашу думку, достатньо ґрунтовним і переконливим. Тут, зокрема, наголошено на гетерогенності підходів до розгляду безпекових проблем у рамках сучасної політичної науки, а також вказано на відсутність єдиного розуміння аналітичної категорії «малих держав» у міжнародних дослідженнях (С. 33–35; 37–55). Окрім того, авторка з'ясовує основні аспекти трансформації статусу Данії, як малої держави, в міжнародному середовищі (С. 57–68) й відзначає чинник еволюції її зовнішньополітичних та безпекових імперативів у цьому процесі.

У другому розділі увагу зосереджено на важливих аспектах блокової політики Данії. М. В. Штурма, зокрема, наголошує на взаємозв'язку між

данськими підходами до політики безпеки й динамікою загальної безпекової ситуації на регіональному та глобальному рівнях (С. 76–81). Вона акцентує, серед іншого, на суперечностях данської національної ідентичності, крізь призму яких розглядає зміст блокової політики Данії впродовж холодної війни (С. 87). Авторка подає власне обґрунтування наступності підходів Данії у реалізації зовнішньополітичних пріоритетів у сфері безпеки, з яким загалом можна погодитися.

Третій розділ присвячено регіональним рівням співпраці Данії у сфері безпеки. Авторка, насамперед, детально розкриває зміст та особливості данських підходів до взаємодії з іншими міжнародними акторами у Північній Європі та у межах ЄС з безпекових питань. Окрему увагу приділено розгляду сучасного стану трансатлантичних відносин. Порівняння пріоритетності та ступеню залучення Данії у реалізацію різних регіональних безпекових ініціатив дало змогу М. В. Штурмі виявити й обґрунтувати вирішальне значення трансатлантичних відносин у сучасній данській політиці безпеки (С. 136–137; 147–149; 161; 164–174). Основою для підтвердження складних і взаємопов'язаних процесів гарантування безпеки Данії, а також різномірного залучення цієї держави у міжнародну діяльність з підтримання миру та безпеки від регіонального до глобального рівнів, є аналіз добротного фактологічного матеріалу.

У четвертому розділі досліджуються ключові аспекти діяльності Данії з вдосконалення власної спроможності реагувати на актуальні виклики у сфері безпеки. У цьому контексті дисертантка розглядає послідовну зміну так званих «Оборонних угод», через які відбувається адаптація безпекового сектора країни до викликів з боку сучасного міжнародного середовища. На переконання М. В. Штурми, релевантним критерієм покращення здатності Данії до опрацювання складних і багатоукладних безпекових проблем сьогодення виступає відповідність якісного, кількісного та матеріального забезпечення збройних сил країни її міжнародним зобов'язанням, насамперед, у рамках НАТО (С. 191), та ступеню залучення у ширшу міжнародну співпрацю в сфері безпеки.

Як і в попередніх розділах, прикметним позитивним аспектом є врахування міжнародної складової при дослідженні процесів трансформації безпекового сектора Данії та оцінці її поступу на шляху до покращення регіонального та глобального безпекового середовища.

Дослідження узагальнюють ґрунтовні висновки, які кореспондують з поставленими завданнями і відображають основні результати, отримані у роботі (С. 212–220).

Кількість, обсяг та якість опублікованих праць за темою дисертаційної роботи відповідає вимогам МОН України, що слугує додатковим підтвердженням обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у роботі.

3. Достовірність та новизна одержаних результатів

Представлена дисертація є актуальним політологічним науковим дослідженням, в якому вперше в Україні ґрунтовно вивчено зміст та особливості реалізації безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія. Важливою складовою актуальності та новизни роботи є теоретичне узагальнення принципів діяльності малих держав у міжнародному середовищі, апробоване на емпіричному досвіді зовнішньополітичної активності Королівства Данія у безпековій сфері, що дало змогу, з одного боку, підтвердити припущення про істотне значення питань статусу для малих держав і, з другого, – розширити уявлення щодо потенціалу їхньої зовнішньої та безпекової політики для трансформації статусу в напрямі до його покращення та забезпечення впливу в міжнародних відносинах.

Таким чином, новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що вперше діяльність Королівства Данія у міжнародних відносинах вивчено, як приклад реалізації безпекової політики з боку малої держави й, водночас, доведено, що данський досвід можна вважати окремим та особливим. Безпекову складову зовнішньої політики Данії розглянуто з проблемно-хронологічних і функціонально-просторових перспектив. У цьому контексті виявлено, що докорінна трансформація взаємодії Данії з іншими учасниками міжнародних

відносин у сфері безпеки відбулася в процесі розвитку данського зовнішньополітичного активізму й перетворення його з атлантизму на суператлантизм. Окрім того, уперше розкрито регіональні рівні реалізації данської політики безпеки, причому з перспектив Данії виявлено й доведено пріоритетність її трансатлантичних відносин (НАТО) та взаємозв'язку зі США у безпековій сфері, порівняно з європейським (ЄС) та північноєвропейським напрямками безпекових взаємодій з іншими міжнародними акторами.

Окрім того, удосконалено розуміння перебігу та змісту еволюції підходів Данії щодо гарантування власної безпеки, політико-практичним проявом чого стали відповідні зміни у її блоковій політиці. Виявлено наявність прямого взаємозв'язку між принципами реалізації Данією власної діяльності у міжнародному середовищі та особливостями данської ідентичності. Останнє, зокрема, дало змогу розширити наявні уявлення про підходи Данії та принципи реалізації нею безпекової політики, засновані на впевненості у відкритості данського суспільства.

На увагу заслуговує реалізований у дослідженні порівняльний аналіз Оборонних угод (позапарламентського внутрішньополітичного консенсусу з питань безпеки й оборони) крізь призму їхньої ефективності у досягненні належного рівня реформування безпекового сектора країни й забезпеченні його відповідності сучасним вимогам гарантування національної та міжнародної безпеки. Водночас, з'ясовано принципи, визначено закономірності та окреслено цілі трансформації данських збройних сил задля дієвого функціонування безпекової складової зовнішньої політики Данії.

Дослідженням підтверджено факт поступового зміцнення міжнародно-політичного статусу Данії та перетворення цієї держави зі споживача на контрибутора міжнародної безпеки. Концептуалізація досвіду Данії є внеском у вивчення безпекової політики міжнародних акторів у сучасній політичній науці, адже його поглиблене вивчення розширює наявні аналітичні рамки з пояснення безпекової діяльності малих держав у міжнародних відносинах. Завдяки цілісному розумінню особливостей переходу Данії до активної зовнішньої політики, апробовано положення «теорії статусу», яка передбачає, що малі

держави надають більшого значення проблематиці власного статусу, ніж могутніші учасники міжнародних взаємодій.

Наукові положення дисертаційного дослідження є достовірними з огляду на належну послідовність й черговість розв'язання взаємопов'язаних наукових завдань, використання сучасної методології, опрацювання значного обсягу тематичних наукових джерел, несуперечливий та логічний характер проміжних (за окремими розділами) і загальних висновків, а також широку апробацію отриманих результатів.

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Теоретичне значення результатів, отриманих у дисертації, полягає у систематизації, розширенні та поглибленні знань щодо безпекових аспектів діяльності Королівства Данія у міжнародному середовищі. На основі широкої та якісної теоретико-методологічної бази, вперше в українській політичній науці комплексно досліджено безпековий вимір зовнішньої політики Королівства Данія, з урахуванням його проблемно-хронологічних та функціонально-просторових аспектів розвитку, а також загальної динаміки міжнародних відносин на регіональному та глобальному рівнях. Належно обґрунтовані та систематизовані уявлення щодо досвіду Данії з реалізації власних безпекових імперативів можуть використовуватися в наступних дослідженнях щодо зовнішньополітичної поведінки малих держав в міжнародному середовищі, оцінках значення інституціоналізованих міжнародних форм співпраці для зміцнення національної, регіональної й глобальної безпеки, аналізі зовнішньої політики європейських держав тощо. Залучені в оперативний простір дослідження теоретико-методологічні напрацювання, фактологічні матеріали та отримані за його результатами висновки, можуть також застосовуватися з навчальною метою у рамках розробки й викладання тематичних курсів з міжнародних відносин, міжнародної безпеки та зовнішньої політики у вищих навчальних закладах України.

Теоретичні узагальнення та висновки дослідження мають практичну цінність для розробки рекомендацій із вдосконалення принципів євроатлантичної взаємодії України, напрацювання несуперечливих підходів з питань практичної участі нашої держави у різних форматах безпекової співпраці тощо. Вони можуть використовуватися в роботі аналітичних центрів, недержавних інституцій та органів державної влади, діяльність яких пов'язана з формуванням і реалізацією зовнішньополітичного курсу України, а також опрацюванням широкого кола проблем національної безпеки, зокрема: Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, МЗС України, Національного інституту стратегічних досліджень, Адміністрації Президента України.

5. Повнота викладу результатів в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковані в 11 працях, загальним обсягом 6,9 д. а. (без співавторів), з них: 4 статті у наукових періодичних виданнях (утім 3 статті в наукових фахових виданнях України та 1 – у закордонних періодичних виданнях), 2 – в інших українських наукових виданнях та 5 – у збірниках тез доповідей міжнародних конференцій. Обсяг і зміст опублікованих праць Штурми М. В. за темою дисертаційної роботи свідчать про достатній рівень висвітлення й апробації результатів дослідження.

6. Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз тексту дисертаційного дослідження, а також публікацій авторки за темою роботи дає змогу стверджувати про відсутність ознак порушення вимог академічної доброчесності. Дисертація й опубліковані за її темою наукові статті містять належно оформлені посилання на джерела інформації, залучені в оперативний простір дослідження, а у випадках використання ідей, підходів чи елементів напрацювань інших авторів – дотримано вимоги законодавства про авторське право; наведено достовірну інформацію про результати наукової діяльності, застосовані методи та використані наукові матеріали.

Дисертаційна робота не містить ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій та фальсифікацій.

7. Ідентичність тексту анотацій та основних положень дисертації

Зіставлення текстів анотацій та дисертаційного дослідження Штурми М. В. свідчить про їхню взаємну відповідність. Анотації не містять наукових положень та інформації, які були б відсутніми у тексті дисертації. Анотації належним чином відображають основний зміст роботи.

Дисертаційне дослідження та оприлюднені анотації оформлені згідно з чинними вимогами МОН України.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи теоретичне й практичне значення одержаних у дисертаційному дослідженні результатів, слід, водночас, подати окремі критичні зауваження і міркування щодо низки його положень.

- 1) Чинник Гренландії у політиці безпеки Данії набуває релевантного значення при розгляді проблематики періоду холодної війни. Водночас, контекстуальне висвітлення сучасних безпекових аспектів, пов'язаних з Гренландією, обмежується аналізом потенційних наслідків скасування мораторію на видобуток радіоактивних елементів (С. 208–209) й не охоплює ширших стратегічних перспектив. Зокрема, актуальні питання щодо Гренландії у відносинах Данії та США, хоч і порушуються у роботі (С. 191), однак розглядаються лише як складова політики обох держав щодо Арктичного регіону.
- 2) Нещодавня міграційна криза у Європі спричинила істотний вплив на політику безпеки багатьох держав, зокрема, Данії. Цей факт неодноразово відзначається у роботі, причому питання, пов'язані з нелегальною міграцією та біженцями, порушуються в загальноєвропейському (безпека ЄС) та глобальному (безпека через участь Данії в міжнародних ініціативах, спрямованих на стабілізацію проблемних регіонів) контекстах (С. 188; 190; 196; 199 і тд.). При цьому спостерігається брак уваги до

внутрішньодержавних аспектів подолання міграційної кризи з боку Данії, як складових реагування на актуальні виклики та динамічні зміни нового безпекового середовища.

- 3) Багатоукладний характер порушених у роботі питань та ґрунтовний підхід до їхнього вивчення, дали змогу авторці зробити низку важливих висновків щодо безпекового виміру зовнішньої політики Данії. Водночас, у межах підрозділу 4.2. при врахуванні української проблематики, як складової динаміки сучасного європейського простору, доцільно було б додатково наголосити на окремих елементах данського досвіду, які можна ефективно застосувати з метою розвитку безпекового сектора України.

Наведені зауваження й міркування мають рекомендаційний характер. Їх слід розглядати як перспективні корективи, спрямовані на покращення розв'язання окремих проблем, порушених у дисертації. Вони жодним чином не применшують високого наукового рівня представленої роботи.

9. Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота «Безпековий вимір зовнішньої політики Королівства Данія» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки та спеціальності 052 Політологія, а також вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. за № 167, а її авторка – Штурма Марта Вікторівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор військових наук
генерал-лейтенант, начальник
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського

Анатолій СИРОТЕНКО